

1414/1994). Üçüncü Cüz. *el-Müşerrefe bi'l-kudre min kısmeti feleki'z-Zühre*. İkinci adı *ed-Dürretü's-semîn fi aḥbâri seyyidi'l-mürselin ve'l-ḥulefâ'ir-râşidîn* olup Hz. Peygamber ve dört halife hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/3). 26 Zilkade 733'te (8 Ağustos 1333) tamamlanmış, Muhammed Saîd Cemâled-din tarafından yayımlanmıştır (Kahire-Wiesbaden 1402/1981). Dördüncü Cüz. *Buğyetü'n-nefs min kısmeti feleki's-Şems*. İkinci adı *ed-Dürretü's-semiyye fi aḥbâri'd-devleti'l-Ümeviyye* olup Emevî Devleti hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3075). 17 Muharrem 734'te (28 Eylül 1333) tamamlanmış, Gunhild Graf ve Erika Glassen tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Beyrut 1415/1994). Beşinci Cüz. *Ellezi küllü sem'in lehü nesih min kısmeti'l-Mirrih*. İkinci adı *ed-Dürretü's-seniyye fi aḥbâri'd-devleti'l-Abbâsiyye* olup Abbâsî Devleti hakkındadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3076). 5 Rebülâhîr 734'te (14 Aralık 1333) tamamlanmış, Dorothea Krawulsky tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Beyrut 1413/1992). Altıncı Cüz. *el-Fâ'ik Şihâhu'l-Cevheri min kısmeti feleki'l-Müşteri*. İkinci adı *ed-Dürretü's-seniyye (muḍiyye) fi aḥbâri'd-devleti'l-Fâtımiyye* olup Fâtımî Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/6). 20 Cemâziyelâhîr 734'te (26 Şubat 1334) tamamlanmış, Selâhaddin el-Müneccid tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden-Kahire 1380/1961). Yedinci Cüz. *Şühdü'n-naḥl min kısmeti feleki'z-Zūḥal*. İkinci adı *ed-Dürü'l-maḥlûb fi aḥbâri devleti (mülûki) Benî Eyyûb* olup Eyyûbî Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/7). 7 Şâban 734'te (13 Nisan 1334) tamamlanmış, Saîd Abdülfettâh Aşûr tarafından yayımlanmıştır (Freiburg-Kahire 1392/1972). Sekizinci Cüz. *Zehrü'l-mürûc min kısmeti feleki'l-Burûc*. İkinci adı *ed-Dürretü'z-zekiyye fi aḥbâri devleti (mülûki)'t-Türkiyye* olup Memlûk Devleti hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/8). 20 Zilkade 734'te (23 Temmuz 1334) tamamlanmış, Ulrich Haarmann tarafından yayımlanmıştır (Freiburg-Kahire 1391/1971). Dokuzuncu Cüz. *el-Cevherü'l-enfes min kısmeti feleki'l-Aṭlas*. İkinci adı *ed-Dürü'l-fâḥîr fi sîreti'l-Meliki'n-Nâsır* olup el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun dönemi hakkındadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 2932/9). 736 sonlarında (Temmuz 1336) tamamlanmış, Hans Robert Roemer tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1379/1960). Daha önce Selâhaddin el-Müneccid, bu cüzün bir kısmını "Mer-

sûm Memlûkî Şerîf bi-muḥâlefeti 'âkide-i İbn Teymiyye" başlığı altında neşretmişti (MMIAdm., XXXIII [Dimaşk 1958], s. 259-269). 2. *Dürerü't-ticân ve ğureru tevârîhi'z-zamân*. Muhtasar bir umumî tarihtir. Kitap Hz. Âdem'den başlayıp 710 (1310) yılına kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatır; ardından meliklerin, vezirlerin, âlimlerin, ediplerin, şairlerin ve tabiplerin biyografilerini verir (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 913). Bağdatlı İsmâil Paşa *İzâhu'l-meknûn*'da eseri Ebû Abdullah ed-Devâdânî'ye nisbet eder (I, 465). Kitabın önemli bir özelliği, 628 (1231) yılı olaylarını anlatırken Cengiz Han hakkında geniş bilgi vermesi ve bu münasebetle *Oğuznâme*'den bahsetmesidir. Abdülkadir İnan, bu eserdeki yaratılış efsanesinin (vr. 198^b-200^a) Türkçe özetini yayımlamış (bk. bibl.), Bahaettin Ögel ise aynı efsaneyi "Türk-Memlûk Yaratılış Efsanesi" başlığı altında nazma çevirmiştir (bk. bibl.). 3. *A'yânü'l-emşâl ve emşâlü'l-a'yân* (*Kenzü'd-dürer* [nşr. Hans Robert Roemer], IX, 322). 4. *Hadâ'iku'l-aḥdâk ve dekā'iku'l-huz-zâk* (a.g.e., IX, 305). 5. *Âdâtü's-sâdât sâdâtü'l-âdât fi menâkıbi's-Şeyh Ebi's-Sa'âdât* (a.g.e., IX, 154).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Devâdânî, *Kenzü'd-dürer* (nşr. Dorothea Krawulsky), Wiesbaden-Beyrut 1413/1992, neşreden giriş, V, h-h; a.e. (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Wiesbaden-Kahire 1380/1961, neşreden giriş, VI, 7-30; a.e. (nşr. Hans Robert Roemer), Kahire 1379/1960, IX, 154, 305, 322; Ahmed Zeki Bek, *Mémoire sur les moyens propres à déterminer en Egypte une renaissance des lettres arabes*, Kahire 1910, s. 13-15; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1966, s. 19, not 31, s. 213-214, not 106, 107; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 44; *İzâhu'l-meknûn*, I, 465; II, 385; Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1954, s. 21, 36, not 38; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 66; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 65; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 118; Franz Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1963, s. 154, 384, 403, 449, 610; D. Presgrave Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 10-23, ayrıca bk. tür.yer.; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, I, 483-485; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 182-183; Claude Cahen, "Les chroniques arabes concernant la Syrie, l'Egypte et la Mésopotamie de la conquête arabe à la conquête ottomane, dans les bibliothèques d'Istanbul", *REI*, IX/4 (1936), s. 343-344; M. Saber Khan, "Die Chronic des Ibn ad Dawâdârî", *IC*, XXXVI (1962), s. 75-78; a.mlf., "The Kanz ad-durar wa Jâmi'al-ghurar of Ibn ad-Dawâdârî", a.e., XXXVII (1963), s. 208-213; B. Lewis, "Ibn al-Dawâdârî", *EP* (İng.), III, 744; Seyyid Ali Âi-Dâvûd, "İbn Devâdârî", *DMBİ*, III, 515-516.

CEVAT İZGİ

İBNÜ'D-DEYBA'

(ابن الديع)

Ebû Abdillâh

(Ebû'l-Ferec, Ebû Muhammed)

Vecihüddin Abdurrahmân b. Ali

eş-Şeybânî eş-Şâfiî ez-Zebîdî el-Abderî

(ö. 944/1537)

Tarihçi, hadis âlimi,

fakih ve şair.

Buğyetü'l-müstefid adlı eserinde kendisi hakkında verdiği bilgilerden (s. 227-232) öğrenildiğine göre 4 Muharrem 866'da (9 Ekim 1461) Yemen'in Zebîd şehrinde doğdu. Bazı müelliflerce Dîba' şeklinde de okunan ve Nûbe dilinde "beyaz" anlamına gelen künyesini büyük dedesi Ali b. Yûsuf'un lakabından almıştır (Sehâvî, IV, 104). Babası onun doğduğu yıl sonunda Zebîd'den ayrılarak bir daha geri dönmemiş ve Hindistan'daki Diû'da ölmüştür (876/1471). Çocukluğunu, anne tarafından dedesi allâme Şerefeddin Ebû'l-Ma'rûf İsmâil b. Muhammed b. Mübâriz eş-Şâfiî'nin yanında geçirdi. Onun akraba olarak yalnız dayılarından bahsetmesi, Zebîd kadınlarının gurbetçilerle evlendikleri ve kesinlikle yerlerinden ayrılmadıkları yolundaki rivayetleri destekler mahiyettedir.

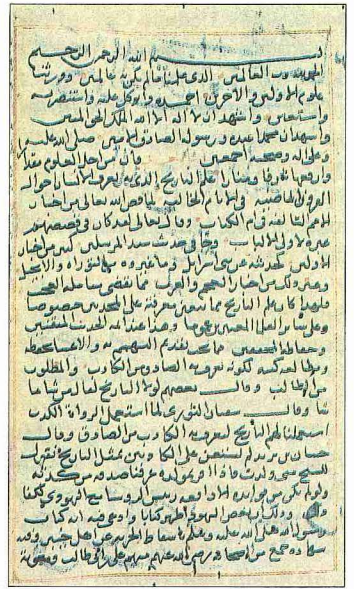
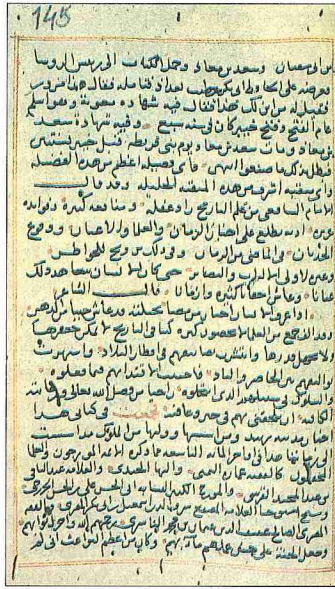
İbnü'd-Deyba', dayısı Zebîd Kadısı Cemâleddin Ebû'n-Necâ Muhammed et-Tayyib b. İsmâil b. Mübâriz'den kıraat, Arapça, matematik, ferâiz ve fıkıh, Yemen ulemâsından Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif eş-Şerecî'den hadis ve tefsir, Cemâleddin Ebû Ahmed Tâhir İbn Cağmân'dan fıkıh dersleri aldı. Hocaları arasında İbrâhim b. Ebû'l-Kâsım İbn Cağmân, Nûreddin Ali b. Ebû Bekir Hattâb, Ömer b. Muhammed el-Fetâ b. Muîd el-Eş'arî, Muhammed b. Abdüsselâm en-Nâşîrî ve Hasan b. Osman da bulunmaktadır. 883 (1479), 885 (1481) ve 897 (1492) yıllarında hacca gitti. Üçüncü haccında tanıştığı Hâfız Şemseddin Abdurrahman es-Sehâvî'den *Şaḥîh-i Buḥârî* ile *Şaḥîh-i Müslim*'i dinledi ve ona İbn Hacer el-Askalânî'nin *Bülgû'u'l-merâm*'ını okudu (*ed-Dav'ü'l-lâmî*, IV, 105). Öğrencilerinden bazı meşhur simalar da şunlardır: İbn Ziyâd el-Gaysî, Seyyid Hâfız Tâhir b. Hüseyin el-Ehdel, Ahmed b. Ali el-Müz-câcî, Şeyh b. Abdullah el-Ayderûs, Ebû's-Saâdât el-Fâkihî el-Mekkî. İbnü'd-Deyba', Tâhirîler'in son hükümdarı el-Melikü'z-Zâfir Âmir b. Abdülvehhâb'dan himaye görmüş, Zebîd Ulucamî'ne hadis müderisi tayin edilerek kendisine şehrin en gü-

zel yerinde bir ev verildiği gibi ayrıca be-reketli topraklar iktâ edilmiştir. 26-27 Receb 944 (29-30 Aralık 1537) tarihinde Zebîd'de vefat etti ve Bâbü Siham'daki Şeyh İsmâil b. İbrâhîm el-Cebertî Tûrbe-si'nin yanına gömüldü.

İbnü'd-Deyba', Zebîd ve Yemen tarihi konusunda kitap yazan tarihçilerin en önemlilerindendir ve onun Memlûklerle Osmanlılar'ın Yemen'e girişlerine bizzat şahit olması önemini arttırmaktadır. Eserleri, özellikle bölgenin 900-923 (1495-1517) yıllarını içeren dönemi için birinci elden kaynaktır ve mahallî tarih yazıcılığının güzel örneklerinin başında gelir. Bu eserler, o yıllarda Aşağı Yemen'deki Şâfiî merkezlerinin başlıcalarından olan Zebîd şehrinin, Resûlîler'in ve Yemen Tâhîrîle-ri'nin tarihleri hakkında kaleme alınmış en önemli kaynaklardan sayılmaktadır. İbnü'd-Deyba'nın kitaplarını yazarken da-ha çok şu müelliflerin eserlerinden isti-fade ettiği görülür: İbn Semûre el-Ca'dî, Umâre el-Yemenî, Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, Cemâleddin Abdülbâkî b. Ab-dülmecîd el-Kureşî el-Yemânî, Ebû'l-Ha-san Ali b. Hasan el-Hazrecî, Şerefeddin İsmâil b. Ebû Bekir el-Mukrî, Afîfüddin Muhammed en-Nâşîrî. Kendisinin isti-fade eden tarihçilerin bazıları da şöyle sıralanabilir: İsâ b. Lutfullah b. Mutah-har, Kutbüddin en-Nehrevâlî, Muham-med b. İsmâil b. Muhammed, Muham-med el-Yemenî, Muhyiddin el-Ayderûsî, Ebû Muhammed Muhammed et-Tayyib b. Abdullah (Bâ Mahreme).

Eserleri. 1. Buğyetü'l-müstefîd fî ahbâri medîneti Zebîd. 6 Safer 906'da (1 Eylül 1500) tamamlanan ve bir mukaddi-me ile on babdan meydana gelen kitap, başlangıçtan 900 (1495) yılına kadar Zebîd şehrinin coğrafi durumu, kurucu-su ve kronolojik düzenle siyasî tarihi hak-kında bilgi vermekte ve müellifin kendi biyografisiyle son bulmaktadır. İbnü'd-Deyba', bu eseri Benî Tâhîr'in durumunu açıklamak amacıyla yazmaya başlamış, buna çok memnun olan Sultan el-Melik-kü'z-Zâfir onu ödüllendirdiği gibi unu-tuğu bazı noktaları hatırlatarak bunları da kitaba almasını sağlamıştır. Çok sayı-da yazma nüshası bulunan eserin (Eymen Fuâd Seyyid, s. 201-202) önce bir kıs-mı Carl Theodor Johannsen tarafından şerh edilip *Historia Iemanae* adıyla La-tince'ye çevrilmiş (Bonn 1828), daha son-ra da tamamı Abdullah Muhammed el-Habeşî tarafından yayımlanmıştır (Bey-rut-San'a 1979). Ayrıca Râdî Dağfûs, İb-nü'd-Deyba'nın biyografisini içeren son bö-

İbnü'd-Deyba'nın
Buğyetü'l-
müstefîd
fî ahbâri
medîneti
Zebîd adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Tekelioglu,
nr. 911/4)

lümü (*Havliyyâtü Câmî'ati't-Tûnisiyye*, sy. 18 [Tunus 1980], s. 38-47), Yûsuf Şûl-hud da yine tamamını müellifin bu esere yazdığı zeyille birlikte neşretmiştir (aş. bk.). **2. el-Fazlû'l-mezîd 'alâ Buğyeti'l-müstefîd fî ahbâri (medîneti) Zebîd.** 923 (1517) yılına, yani son Tâhîrî sultanı-nın ölümü ve Memlûkler'in Yemen'e giri-şine kadar meydana gelen olayları anla-tan kitap *Buğyetü'l-müstefîd*'e zeyil ola-rak yazılmıştır. Eseri Muhammed İsâ Sâ-lihiyye, üzerine hazırladığı yüksek lisans teziyle birlikte (Küveyt 1402/1982), Yûsuf Şûl-hud da Fransızca bir mukaddime ve fihrist ekleyerek *Buğyetü'l-müstefîd* ile birlikte (Beyrut 1983) yayımlamıştır. **3. el-İkdü'l-bâhîr fî târihi devleti Benî Tâhîr.** *Buğyetü'l-müstefîd*'in ihtisarı olup Sultan el-Melikü'z-Zâfir'in isteği üze-rine kaleme alınmıştır (Râgıb Paşa Ktp., nr. 944/21). **4. Ahsenü's-sülûk fî nazmi men vüllîye medînete Zebîd mine'l-mülûk.** Tâhîrî sultanlarını ve Zebîd tari-hini anlatan recez tarzında telif edilmiş bir eser olup (yazma nüshaları için bk. Eymen Fuâd Seyyid, s. 202-203) Râdî Dağ-fûs tarafından yayımlanmıştır (*Havliyyâtü'l-Câmî'ati't-Tûnisiyye*, sy. 18 [Tunus 1980], s. 64-74). **5. Kurretü'l-uyûn fî ahbâri'l-Yemeni'l-meymûn.** *Buğyetü'l-müstefîd*'e zeyil olarak yazılmış, Yemen'in 924 (1518) yılına kadar gelen İslâmî dö-nemine ait şümüllü bir tarihidir. Üç bö-lüm halinde hazırlanan eserin birinci bö-lümünde Yemen, San'a ve Aden, ikinci bölümde Zebîd ve burada hüküm süren emirlerle vezirler, üçüncü bölümde ise Tâ-hîrîler ele alınmaktadır. İbnü'd-Deyba', Resûlîler'le Tâhîrîler hakkındaki önemli

kaynaklardan biri olan bu eserin telifin-de İbn Vehhâs el-Hazrecî'nin (ö. 812/1410) özellikle *el-'Ascedü'l-mesbûk* ve *el-Ki-fâye ve'l-'ilâm* adlı eserlerinden fayda-lanmıştır (Eymen Fuâd Seyyid, s. 162-164). Çok sayıda yazma nüshası bulunan eseri (*el-Fazlû'l-mezîd*, neşredenin girişi, s. 15) Muhammed b. Ali el-Ekva' neşretmiştir (I-II, Kahire 1971-1977). **6. Hadâ'îku'l-en-vâr ve meâlî'u'l-esrâr fî sîreti'n-ne-biyyi'l-muhtâr ve 'alâ âlihi'l-muštaffi-ne'l-ahyâr** (nşr. Abdullah İbrâhîm el-En-sârî, I-III, Dimaşk 1979-1981; Mekke 1413/1993). **7. Mükeffirâtü'z-zünûb ve mû-cibâtü'l-cenne** (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tâhâ, Kahire 1395/1975). **8. el-Mevlidü'ş-şerîf ve kaşâ'id fî medhi'r-Resûl** (Bom-bay 1312/1894; Mekke 1313/1895; Kahire 1349/1930). **9. Tuḥfetü'z-zemen fî feẓâ'î-li ehli'l-Yemen** (nşr. Seyyid Kesrevî Ha-san, Beyrut 1412/1992). **10. Neşrû'l-le'â-li's-seniyye** (nşr. Ahmed Râtîb Hammûs, Beyrut-Dimaşk 1413/1992). **11. Neşrû'l-meḥâsini'l-Yemâniyye fî ḥaşâ'îşi'l-Ye-men ve nesebi'l-Kahtâniyye.** Yine Ham-mûş tarafından şerhi *Neşrû'l-le'âli's-se-niyye* ile birlikte yayımlanmıştır. Müelli-fin bunlardan başka *Muḥtaşaru Ṭaba-kâti'l-Meliki'l-Eşref er-Resûlî* ve *Kitâ-bü'l-Mi'râc* adlı iki eseri daha olduğu bi-linmektedir (*Tuḥfetü'z-zemen*, neşreden-in girişi, s. 60-63).

İbnü'd-Deyba'nın kaleme aldığı diğ-er eserleri de şunlardır: **1. Gâyetü'l-ma-lûb ve 'azamü'l-minne fimâ yağfirul-lâhü bihi mine'z-zünûb ve yûcibü'l-cenne.** 885 (1480) yılında yazılmıştır (*Buğyetü'l-müstefîd*, s. 229-230). **2. Keş-**

fû'l-kürbe fi şerhi Du'â'i'l-İmâm Ebî Harbe. 897'de (1492) kaleme alınmıştır (a.g.e., s. 231). 3. *Temyizü't-tayyib mine'l-habiş mimma yedûru 'alâ elsine-ti'n-nâs mine'l-hadiş*. Şehâvî'nin *el-Ma-kâşidü'l-Hasene fi keşirin mine'l-eğâ-dişi'l-müştehire 'ale'l-elsine*'sinin muhtasarıdır (Kahire 1324/1906, 1347/1928, 1353/1934, 1382/1963; nşr. Muhammed Osman el-Huşt, Kahire 1405/1985; Beyrut 1403/1983, 1405/1985). 4. *Teyşirü'l-vüşûl ilâ Câmi'u'l-uşûl*. Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-uşûl fi ehâdişi'r-Resûl* adlı eserinin muhtasarıdır (I-III, Kalküta 1252/1836; 1301/1883; Kahire 1324, 1330/1912; nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî, I-IV, Kahire 1346/1927; nşr. Ahmed Sa'd Ali, I-IV, Kahire 1352/1934). Eser İbrahim Canan tarafından açıklamalarla birlikte Türkçe'ye çevrilmiştir (*Hadis Ansiklopedisi: Kütüb-i Sitte*, I-XVIII, İstanbul, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Deyba', *Buğyetü'l-müstefid* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), Beyrut-San'a 1979, s. 227-232; a.mlf., *el-Fazlû'l-mezi'd 'alâ Buğyeti'l-müstefid fi ahbâri medîneti Zebid* (nşr. Yûsuf Şühud), Beyrut 1983, neşredenin girişi, s. 5-21; a.e. (nşr. Muhammed İsâ Sâlihiyye), *Küveyt 1402/1982*, s. 5-40; a.mlf., *Tuhfetü'z-zemen fi fezâ'ili ehli'l-Yemen* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, neşredenin girişi, s. 11-15, 60-63; a.mlf., *Neşrû'l-me'hâsinî'l-Yemânîyye fi haşâ'işi'l-Yemen ve nesebi'l-Kahtâniyye* (nşr. Ahmed Râtib Hammûş), Beyrut-Dimaşk 1413/1992, neşredenin girişi, s. 5-52; a.mlf., *Hadâ'îku'l-envâr ve me'tâli'u'l-esrâr fi süreti'n-nebiyyi'l-muhtâr ve 'alâ âlihi'l-muştafîne'l-ahyâr* (nşr. Abdullah İbrâhim el-Ensârî), Mekke 1413/1993, I, 57-63; Şehâvî, *ed-Dau'u'l-lâmi'*, IV, 104-105; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûrû's-sâfir*, s. 191-199; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, II, 158; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 255-256; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, III, 192-193; Şevkânî, *el-Bedrû'l-tâli'*, I, 335-336; Serkis, *Mu'cem*, I, 104-105; Brockelmann, *GAL*, II, 400; *Suppl.*, II, 32, 238, 548; Muhammed Zibâre, *E'immetü'l-Yemen*, Kahire 1952, I, 415; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 318; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'tâllîn*, V, 159; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdirü târihi'l-Yemen fi'l-aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 162-164, 200-205; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-Arabî fi'l-aşri'l-hadiş*, Beyrut 1406/1985, I, 274-278; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 477-478; Râdî Dağfûs, "İbnü'd-Deyba' mü'rrihu'l-Yemen ve Zebid", *Havliyyâtü Câmi'ati'l-Tûnisîyye*, sy. 18 (Tunus 1980), s. 31-74; G. Rex Smith, "The Tahirids Sultans of the Yemen (858-923/1454-1517) and their Historian Ibn al-Dayba", *JSS*, XXIX/1 (1984), s. 141-154; C. van Arendonk - [G. Rentz], "Ibn al-Dayba", *EI²* (Fr.), III, 769; Muhammed Hâdî Müezzin-i Câmi, "İbn Deyba", *DMBİ*, III, 523-525; Hüseyin Abdullah el-Ömerî, "Abdurrahmân b. 'Alî b. ed-Deyba", *Meusûâtü'l-Yemeniyye*, San'a 1412/1992, II, 630.

EYMEN FUÂD SEYYİD

İBNÜ'D-DEYRÎ

(ابن الديري)

Ebü's-Saâdât Sa'düddin Sa'd
b. Muhammed b. Abdillâh
en-Nâblusî el-Makdisî
(ö. 867/1463)

Hanefî fakihî.

17 Receb 768'de (19 Mart 1367) Kudüs'te doğdu. Nablus veya Kudüs yakınlarındaki Deyr adlı bir yere nisbetle İbnü'd-Deyrî diye anılır. Kur'ân-ı Kerim'i hıfzettiikten sonra Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin *Kenzü'd-dekâ'ik*, Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in *el-Muhtâşar* ve Kâdî İyâz'ın *Meşâriku'l-envâr* adlı eserlerini ezberledi. Babasından ve Kemâleddin eş-Şurayhî, Hâmîdüddin er-Rûmî, Kerîmüddin el-Karamânî, Alâeddin İbnü'n-Nakîb, Muhibbüddin el-Fâsî, Şemseddin İbnü'l-Hatîb'den fıkıh, usûl-i fıkıh, akaid, nahiv, meânî ve beyân okudu. Ebü'l-Hayr İbnü'l-Alâî, Şehâbeddin İbnü'l-Mühendis, Necmeddin İbnü'l-Keşk ve Burhâneddin İbn Cemâa'dan hadis dinledi. Ayrıca Şemseddin el-Konevî ve Hâfîzüddin el-Bezzâzî ile görüşüp kendilerinden faydalandı.

Kudüs'te Muazzamiyye, Şerkesiyye ve Mencikiyye medreselerinde müderris ve yönetici olarak görev yapan İbnü'd-Deyrî ilki 788'de (1386) olmak üzere birçok defa hacca gitti. Dimaşk ve Kahire'ye seyahatlerde bulundu. Kahire'de Hanefî kâdilkudâtı olan babasının ölümü üzerine (827/1424) bu şehre giderek yerleşti. Babasının görev yaptığı Müeyyediyye meşihatlığına getirildi. çeşitli medreselerde ders verdi. 842 (1438) yılında Bedreddin el-Aynî'nin yerine kâdilkudâtılığı tayin edildi. Yöneticiler, ulemâ ve halk katında saygın bir mevkiye sahipti. Hatta

İbnü'l-Hümâm ve Emînüddin el-Aksarâyî'ye onun yerine kâdilkudâtılık teklif edildiğinde bunu uygun görmemişlerdi. Yirmi beş yıl sürdürdüğü görevi sırasında öğretimle de meşgul oldu ve her mezhepten birçok öğrenci yetiştirdi. Biyografisi hakkında en geniş bilgiyi veren talebesi Şemseddin es-Şehâvî 850'de (1446) bazı eserlerine hocasının takriz yazdığını belirtir. Hatîb el-Cevherî, İbnü'l-Kerekî, İbn Kutluboğa ve Burhâneddin İbn Ebû Şerîf onun tanınmış öğrencilerinden bazılarıdır. 866 yılı Şevvalinde (Temmuz 1462) kâdilkudâtılık görevinden ayrılan İbnü'd-Deyrî, Şehâvî'nin kaydettiğine göre 9 Rebülâhîr 867'de (1 Ocak 1463) Kahire'de vefat etti ve Zâhir Hoşkadem Türbesi'nde toprağa verildi.

Eserleri. 1. *el-Habs fi't-töhma ve'l-imtiyhân 'alâ talebi'l-ikrâr ve izhârî'l-mâl*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (nr. 560/2) yazma nüshası bulunan eser basılmıştır (Kahire 1321). 2. *es-Sihâmü'l-mârika fi kebidi'z-zenâdika*. Şehâvî'nin bu adla zikrettiği eser (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 560, vr. 48-100; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1635, vr. 1-41), Brockelmann tarafından ayrıca *es-Sihâmü'l-hârîka fi'r-red 'ale'z-zenâdika* şeklinde de kaydedilmiştir (*GAL Suppl.*, II, 144).

Kaynaklarda müellifin, Serüci'nin *el-Hidâye* üzerine yaptığı tamamlanmamış şerhe "Eymân" bahsinden "Kitâbü's-Siyer"de mürtedle ilgili başlıca kadar altı ciltlik bir tekmile yazdığı, ayrıca *Şerhu 'Akâ'idü'n-Nesefî*, *el-Kevâkibü'n-neyyirât fi vuşûli şevâbi't-tâ'ât ile'l-emvât*, *Risâle fi nevmi'l-melâ'ike* ve *'ademih*, *el-Manzûmetü'n-Nu'mâniyye*, *Kaşıde muhammese fi medhi'n-nebi* adlı eserleri kaleme aldığı belirtilmektedir. İbnü'd-Deyrî'nin cezbe ehli sûfililerle

Ibnü'd-Deyrî'nin
el-Habs
fi't-töhma
ve'l-imtiyhân
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Hacı Selim
Ağa Ktp.,
nr. 560/2)

